

ÜÇ AYLAR

Prof. Dr. Süleyman Ateş

Mübârek üç ayların içindeyiz. Bilindiği üzere Arap aylarından Receb, Şa'bân ve Ramazan aylarına **üç aylar** denilir. Yılın en değerli ayları kabul edilen bu aylar kutsaldır ve bunların içinde bazı geceler, kandil gecesi adıyla kutlanır. Bazı kimseler de Receb'den başlayarak Ramazan sonuna dek üç ay oruç tutarlar. Üç ayları tamamen oruçla geçirmek, sonradan bazı sâlih ve zâhid kişilerin bir uygulaması olarak ortaya çıkmış ve zamanla yaygınlaşmıştır. Ama temelde bu ibâdet, sünnet değil, bid'ât kategorisine girer.

Üç aylardan birincisinin kutsallığı, Harâm ayı oluşundan kaynaklanır. Harâm ayları: Zû'l-Ka'de, Zû'l-Hicce, Muharrem ve Receb aylarıdır. Bunların üçü birbirini izler. Yalnız Receb, beş ay sonra gelen ve tek kalan bir harâm ayıdır. Rivâyetlerden, Receb ayının, İslâm'dan önce, Araplar arasında da fazlaca ibâdet edilen kutsal bir ay olarak tanındığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in, Receb ayında özellikle oruç tuttuğuna veya ondaki herhangi bir geceyi özel olarak ibâdetle geçirip kutladığına dair hiçbir kanıt yoktur. Yalnız Abdullah ibn Abbâs'ın: "*Allah'ın Elçisi (s.a.v.) öyle oruç tutardı ki biz 'Artık hiç orucu bozamaz, sürekli oruç tutar' derdik. Öyle de oruçsuz kalırdı ki biz 'Artık hiç oruç tutmaz' derdik.*" dediği aktarılır. Ama bu söz, Allah Elçisi'nin Receb ayındaki durumunu değil, her zamanki halini yansıtmaktadır.

Mücîbe el-Bâhilî'nin babası veya amcası, Resûlullah (s.a.v.)'ı ziyâretinden bir yıl sonra tekrar onu görmeğe gelince, fazla zayıflamış olan Bâhilî'yi tanımayan Allah

Elçisi, ona kim olduğunu sormuş.

– Ey Allah'ın Elçisi, ben, bir yıl önce sana gelmiş olan Bâhilliyim, demiş. Allah Elçisi:

– Sen yakışıklı idin, sana ne oldu böyle? demiş. Adam:

– Ey Allah'ın Elçisi, senin yanından ayrıldığımdan beri, bir gün dışında hep oruç tutuyorum, demiş. Allah'ın Elçisi:

– Neden kendine işkence ettin? Sabır ayında (Ramazanda) ve her ay bir gün oruç tutsan, yeter, buyurmuş.

Adam, güçlü olduğunu, daha fazlasını yapabileceğini söyleyince Allah'ın Elçisi, her ay iki gün; adamın artırma isteği üzerine her ay üç gün oruç tutmasını söylemiş. Adam yine artırımını isteyince Allah'ın Elçisi:

Üç parmağıyla işaret edip üç kez: "– Harâm aylarından kâh oruç tut, kâh ye" diyerek, harâm aylarından her birinde üçer gün oruç tutmasını öğütlemiştir¹.

Harâm aylarında oruç tutmak mendubdur. Receb de harâm ayı olduğu için Recebde de zaman zaman oruç tutmak mendûb (güzel)dir. Hz. Peygamber'in: "*Receb Allah'ın ayı, Şa'bân benim ayım, Ramazan da ümmetimin ayıdır*" dediği rivâyeti varsa da bu rivâyet zayıftır. Hz. Peygamber'in, Recebde herhangi bir geceyi özellikle ibâdetle kutladığına dair hiçbir sağlam delil yoktur.

Şa'bân ayına gelince: Hz. Peygamber'in, en çok Şa'bân ayında oruç tuttuğu yolunda rivâyetler vardır. Hattâ, Şa'bân'ı tamamen oruç tutup Ramazanla birleştirdiği

1. Ebû Dâvûd, İbn Hanbel, Nesâî: *et-Tâc*: 2/91

yolunda da bir rivâyet mevcuttur². Hz. Âişe: "Allah'ın Elçisi (s.a.v.), Ramazan dışında herhangi bir ayın tamamında oruç tutmamıştır. Ramazan dışında en çok oruç tuttuğu ay, Şa'bân ayıdır."³ demiştir.

İbn Mâce'nin çıkarımına göre Hz. Âli, Peyğamber (s.a.v.)'in şöyle dediğini aktarmıştır: "Şa'bân'ın on beşinci gecesi olunca geceyi ibâdetle, gündüzü de oruçla geçiriniz. Çünkü yüce Allah, o gece güneşin batmasıyla birlikte en yakın göğe iner: 'İstîğfar eden yok mu, bağışlayayım; rızık dileyen yok mu, rızık vereyim; dertli yok mu iyileştireyim? Tâ şafak atıncaya dek şöyle olan yok mu, böyle olan yok mu, der.'⁴

Hz. Âişe'den, Peyğamber'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Yüce Allah, Şa'bân'ın orta gecesinde en yakın göğe iner; Kelb kabîlesi koşunlarının tüylerinin sayısından daha çok kimseyi affeder" Senedi zayıf olan bu rivâyet, dinde kanıt olamaz⁵.

Kandil geceleri:

Bu aylarda bulunan bazı gecelerin, kandil gecesi olarak kutlanması gelenek haline gelmiştir. Ancak bu kandil kutlamalarının, Peyğamber'in bir sünneti, uygulaması olmadığını ve Hz. Peyğamber'in, üç ay ardı ardına oruç tutmadığını bilmek gerekir. Dinde Peyğamber'in yapmadığı bir eyleme bid'ât denilir. Üç ay ardı ardına oruç tutmak veya kandil geceleri adıyla Receb ve Şa'bân ayının bazı gecelerini kutlamak sünnet olmadığına göre bid'attir.

Kadir gecesi dışında Hz. Pey-

gamber'in, herhangi bir geceyi, diğerlerinden farklı biçimde kutladığı hakkında herhangi bir rivâyet yoktur. Elbette geceleri ibâdetle geçirmek çok sevaptır. Hz. Peyğamber, gecenin kâh üçte ikisini, kâh yarısını, kâh da üçte birini ibâdetle geçirirdi. Ama kandil gecelerinde değil, her gece böyle yapardı. Kadir gecesi dışındaki kandil geceleri, Hz. Peyğamber'den hayli zaman sonra bazı zâhidlerin uygulamalarıyla gelenek haline gelmiştir:

Receb ayının ilk Cuma gecesine Reğâib gecesi, 27'nci gecesine Mî'râc gecesi, Şa'bân'ın 15'inci gecesi, Berât gecesi, Ramazan'ın 27'nci gecesi de Kadir gecesi olarak kutlanmaktadır. Bunlar içinde tek doğru kandil, Kadir gecesidir. Kur'an'da onun, bin aydan hayırlı olduğu vurgulanmaktadır. Gerçi Kadir gecesinin, hangi gece olduğu kesin değilse de Hz. Peyğamber'in, onu, Ramazan'ın son on günü içinde, özellikle tek geceler içinde aramasını emrettiği rivâyet edilir. İbn Abbâs'a dayanan bir kanıtlama ile İslâm âleminde Ramazan'ın 27. gecesi, Kadir gecesi olarak kutlanagelmiştir. Bunun dışındaki kandillere gelince:

Hz. Peyğamber'in, Mescid-i Aksâ'ya götürülmesine İsrâ, göklere yükseltilmesine Mî'râc denilir. İsrâ, Kur'an ile, Mî'râc ise hadis rivâyetleriyle sabittir. Fakat Mî'râc'ın vakti belli değildir. Buhârî'nin rivâyatına göre Mî'râc, Peyğamber'in, henüz peygamberlik verilmeyen önce gördüğü bir ru'yâ'dan ibarettir. Bu konuda başka rivâyetler varsa da omurgası, Buhârî rivâyetidir.

Mî'râcın, Hz. Peyğamber'in, henüz kendisine peygamberlik veril-

2. Nesâî, Tirmizî: *et-Terğîb*: 2/240

3. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd: *et-Terğîb*: 2/240

4. *et-Terğîb*: 2/242-243

5. İbn Mâce, Tirmizî, Ahmed ibn Hanbel: *et-Tâc*: 2/93

meden önce Kâbe'nin yanında uyurken gördüğü bir rü'yâ olduğu rivâyeti yanında, peygamberlikten 18 ay, yahut beş yıl, yahut yedi yıl, yahut on iki yıl sonra vukubulduğu rivâyetleri de vardır⁶. Hadîsçilere göre Mi'râc'ın vaktini gösteren rivâyetler, Hz. Peygamber'in kendi sözü değildir. Ne Hz. Peygamber'in kendisi, ne de sahâbileri, "Mi'râc gecesi" diye bir gece kutlamamışlar ve o geceye özgü ibâdetler yapmamışlardır.

Berât ve Reğâib gecelerini kutlama hakkında da hiçbir sağlam delil yoktur. Gerçi Şa'bân'ın onbeşinci gecesinin fazileti hakkında bazı zayıf hadîsler vardır ama o gecede özel olarak namaz kılmanın, ibâdet etmenin faziletine dair hadîslerin hepsi uydurmadır.

Hafız İbn Receb'in "Letâifu'l-Maârif" adlı eserinde belirttiğine göre Berât gecesini kutlama geleneği, Ma'dân, Mekhûl ve Lokman ibn Âmir gibi Şamlı tâbiilerden kalmıştır. Onlar bu geceye saygı gösterir, bu gece çok ibâdet yaparlardı. Bu âdet onlardan başkalarına da geçti.

Ancak bu geceyi ihyâ hususunda Şam bilginleri iki görüşe sahiptir. Birine göre bu geceyi mescidlerde cemâatle namaz kılarak ihyâ etmek müstehâbdır. Diğerine göre bu gece mescidlerde toplanıp cemâatle nâfile namaz kılmak, va'zedip hikâyeler anlatmak, du'â etmek mekruhtur. Fakat kişi kendi kendine namaz kılabilir.

Şevkânî, el-Fevâidu'l-Mecmû'a fi'l-Ahâdîsi'l-Mavdû'a adlı eserinde şöyle diyor: "Ey Âli, kim Şa'bân'ın orta gecesinde yüz rek'at namaz kılar da her rek'atta Fâtiha'dan

sonra on kere Kul huvallâhu ehad okursa Allah onun her dileğini yapar" meâlindeki hadis uydurmadır. Böyle yapan kimseye verilecek sevâp hakkındaki bu sözlerin uydurma olduğunu, aklı başında herkes anlar. Şa'bân'ın orta gecesi namazı hakkında çeşitli bölgelerde yayılan rivâyetlerin hepsi bâtıldır. Fakat bu, Tirmizî'nin, Hz. Âişe'den rivâyet ettiği: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Bakî mezarlığına gittiğini ve Allah'ın, o gece yarısı en yakın göğe inip Kelb kabilesi koyunlarının tüyleri sayısından daha fazla insanı bağışlayacağı" hakkındaki hadise zarar vermez. Çünkü uydurma olan, o gecenin fazileti değil, o gece kılınacak özel namazdır. Kaldı ki Âişe'den rivâyet edilen bu hadis de hem zayıf, hem kopuktur.

Peygamber ve sahâbileri, Kur'an'da faziletine işaret edilen Ramazan geceleri, özellikle Kadir gecesi dışında herhangi bir geceyi, ötekilerden üstün tutmamış, hepsini de güçleri ölçüsünde ibâdetle ihyâ etmişlerdir. Yüce Allah, onların ibâdetini şöyle belirtmektedir:

"Ey örtüsüne bürünen, Geceleynin kalk (namaz kıl); yalnız gecenin birazında (uyu). Gecenin yarısında (kalk), yahut bundan biraz eksilt. Veya bunu artır ve ağır ağır Kur'an oku....Rabbin senin gecenin üçte ikisinden daha azında, yarısında ve üçte birinde kalktığını; Seninle beraber bulunanlardan bir topluluğun da böyle yaptığını biliyor." (Müzemmil: 1-4, 20)

Kur'an'da işaret edilen ve hadîslerde de Peygamber ve sahâbileri tarafından daha fazla ibâdetle ihyâ edilen geceler, Ramazan geceleri, özellikle Kadir Gecesi ile Zi'l-Hicce'nin ilk on gecesidir.

Peygamber'in nâfile oruç-

6. Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an: 10/210

ları:

Peygamber (s.a.v.) haftanın Pazartesi, Perşembe günleri oruç tuttuğu; Ebû Ya'lâ'nın çıkarımına göre ise "Çarşamba ve Perşembe günleri oruç tutana cehennemden berâet kararı yazılır" dediği⁷; Müslim ve Nesâî'nin çıkarımlarına göre de diğer günleri bırakıp sadece Cuma gecesini ihyâ etmekten, yahut sadece Cuma günü oruç tutmaktan hoşlanmadığı; Cuma günü oruç tutmak isteyen, bir gün öncesinden başlamasını veya Cumadan bir gün sonrasını da katmasını öğütlediği belirtilmektedir⁸.

Ayrıca Peygamber'in, Cumartesi ve Pazar günleri de oruç tuttuğu; bugünler müşriklerin bayramı olduğu için kendisinin onlara muhalefet amacıyla o günlerde oruç tuttuğunu söylediği rivâyeti de vardır⁹.

Belli ki bazı zâhidler, kendi uygulamalarını yaymak için birçok çürük rivâyeti Peygamber'e mal etmiş bulunmaktadır. Bu rivâyetler doğru olsa, Peygamber'in haftanın bütün günlerini oruca ayırması gerekir. Çünkü Pazartesi, Perşembe, Cuma, Cumartesi, Pazar ve her ay, dolunay zamanından üç gün oruç tutmuş ise geriye oruç tutmadığı gün kalmıyor ki. Peygamber (s.a.v.), her ay, zaman zaman oruç tutmuştur ama, öyle sanıldığı gibi her pazartesi veya Perşembe mutlaka oruç tutmuş değildir. Ayrıca onun, sırf müşriklere muhalefet için Cumartesi ve Pazar günleri oruç tuttuğunu söylemesi de onun dininin ruhuna uygun değildir. Çünkü onun dini birilerine mutlaka muhalefet üzerine değil, temelde

barış ve muvafakat üzerine kurulmuştur. Muhalefet ancak tevhide aykırı şeylerde olur. Tevhidin özü olan ibâdetinde neden muhalefet olsun? Diunun ruhu, herkesle ayrılığa düşüp kavga etmek değil, temel prensiplerde birleşip barış içinde olmaktır. Yani dinin ruhu muhalefet değil, muvafakattir. Ayrıca Cumartesi Pazar, müşriklerin değil, Kitap ehlinin (yahudi ve hristiyanların) tatil (bayram) günüdür. Peygamber (s.a.v.), kendisine özel vahiy gelmeyen hususlarda Kitap ehline muhalefet değil, muvafakat ederdi. Medîne'ye hicret ettikleri zaman yahûdilerin, Âşûrâ günü oruç tuttıklarını görünce kendisi de o gün oruç tutmuştur. Yine onlarla temelde din birliği içinde olduğunu belirtmek üzere onyedinci ay, Kitap ehlinin kiblesi olan Kudüs'e doğru yönelip namaz kılmıştır. Çünkü Kur'ân ona, kendisinden önceki peygamberlerin izinde gitmesini ve onların yasalarına uymasını emretmektedir:

"İşte onlar, Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. Onların yoluna uy!"¹⁰, "Allah size (helâl ve harâm olan şeyleri) açıklamak ve sizi, sizden öncekilerin yasalarına iletmek ve günâhlarınızı bağışlamak istiyor. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."¹¹

Harâm Ayları:

Yeri gelmişken, biraz da eskiden beri kutsal sayılan, Kur'ân'ın da saygınlığını tanıdığı harâm aylarından söz etmek istiyorum:

Harâm, dokunulması yasak, kutsal demektir. Araplar, kentler arasında güvenlik içinde, serbestçe

7. et-Terğîb: 2/249

8. Buhârî, Müslim, Nesâî: et-Terğîb: 2/252

9. et-Terğîb: 2/252

10. En'âm: 90

11. Nisâ: 26

gidip gelebilmek için dört ayı harâm (dokunulmaz, kutsal) kabul etmişlerdi. Bunlardan üçü ard arda gelen ve hac ayları olan Zû'l-Ka'de, Zû'l-hicce ve Muharrem ayları idi. Bu aylarda Irakt'tan Yemen'den, Şam'dan, çeşitli bölgelerden insanlar kentlere serbestçe gidip gelebilir; Arap kabileleri hac ibâdetlerini güvenlik içinde yapabilirlerdi. Receb ayı ise özellikle Hicazlılar arasında dinî bir aydı. Kuşkusuz, ekonomik bakımdan bu dolaşım serbestliğinin, Araplara büyük yararı vardı. Bu aylarda ticaret canlanıyordu. Dinî ve ekonomik yararından ötürü Araplar, bu aylarda birbirlerine saldırmazlar, kan dökmezlerdi. Kur'ân-ı Kerim de bu ayları harâm ayı kabul etmiş, fakat başkalarından bir saldırıya uğradıkları takdirde müslümanların, bu aylarda dahi saldırganlara aynen karşı koymalarını emretmiştir. Çünkü saldırıya cevapsız bırakmak, müslümanları zayıflatır, inançsızlara cesaret verir.

MâideSûresinin 2 ve 97. âyetlerinde inananlara, Allah'ın dininin işâretlerine saygılı olmaları, harâm ayını, kurbanlıkları helâl saymalarını emredilmekte; Allah'ın, harâm (dokunulmaz) olan Ka'be'yi, harâm ayını ve kurbanlıkları insanların geçim sebebi yaptığı bildirilmektedir.

Harâm aylar dokunulmaz olduğu gibi, Harem bölgesi de dokunulmazdır. Ka'be'nin kendisi ve çevresi Harem bölgesidir. Harâm ayları ve Harem bölgesi, insanların serbestçe dolaşıp ibâdet ve ticâretlerini yapabilecekleri güvenli zaman ve yerlerdir. Allah'ın ilhâmiyle insanlar bu zamanları ve bu bölgeyi harâm saymışlar, böylece bu zamanlarda her tarafta güvenlik sağlamışlardır.

Ayrıca Ka'be ve çevresi de herkes için güvence yeri olmuştur.

Diğer aylarda savaşan kabileler, harâm ayı girince savaştan, öldürmekten vazgeçerler, güvenlik içinde istedikleri yere gider, ticâretlerini yaparlardı. Harâm ayı olmasaydı, insanlar aklıktan ölürlerdiler. Demek ki Harem bölgesi kadar harâm ayları da insanların dünyâ ve âhiret yararlarına, geçimlerine kaynak olmuştur. *"Gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına göre Allah'ın katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü harâm(ay)lardır. İşte doğru din budur. O aylar içinde (konulmuş yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin ve (Allah'a) ortak koşanlar nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekün savaşın ve bilinki Allah korunanlarla beraberdir..."*¹² Bu âyette de Allah'ın, gökleri ve yeri yarattığı günden beri koyduğu yasaya göre yılda on iki ay bulunduğu, bunların dördünün harâm ayı olduğu bildirilmekte; harâm aylarda insanların, Allah'ın yasakları dışına çıkarak kendilerine yazık etmemeleri, fakat saldırgan müşriklere karşı da topyekün savaşmaları emredilmektedir. Bu âyetler harâm aylarının saygınlığına özen göstermeyi emrettiği gibi, Peygamber (s.a.v.) de Vedâ Hutbesinde Harâm Aylarının kurallarına özen gösterilmesini emretmişlerdir: *"Zaman döndü, dolaştı ve Allah'ın, yeri göğü yarattığı sıradaki hali üzere geldi. Allah nezdinde ayların sayısı on ikidir. Dördü harâm aylarıdır. Üçü ard arda gelir. Receb ise tektir. Cumâdâ ile Şâbân arasındadır."*¹³

12. Tevbe: 36

13. Buhâri, Vedâ Haccı; Minberden Öğütler,